kohtadel, kuna juhtivaiks on teiste rahvuste liikmed, kõige rohkemal määral venelased.

Üldises kokkuvõttes on aastasaja lõpul Tartu sotsiaalse ilme peajoonte määrajaks ikkagi käsi- ja päevatöölised. See vähem kvalifitseeritud tööjõud moodustab meeskodanikkude hulgas kokku koguni $^3/_4$ kõigist kutsealal töötajaist, kuna ülejääv osa — $^1/_4$ — langeb kaupmeeste, ametnikkude ja vaimutööliste peale. Täisealistest naisterahvastest on enam kui pooled kinni koduses töös, $^1/_4$ teiste isiklikkude tarvete rahuldamise alal, $^1/_4$ teotseb kaubanduses, käsi- ja vabatöös. — Kõik Tartu elanikkude arvuliselt laiemad ja vähem kvalifitseeritud tööjõudu nõudvad tegevusalad on endiselt, nagu aastat kolmkümmend varemaltki, rõhuvas enamuses eestlaste käes. Kuid nagu nägime, on eestlased aastasaja lõpuks hoogsalt edasi tunginud ka kõigil teistel aladel. Kuigi see edasijõudmine suurem on oma välise arvuga kui oma sisemise kaalukusega, on ta siiski väga tähelepandav. Eestlased on endi kätte saanud vähemalt raskekaaluliste kutsete eeskojad, kus nad oma rohke arvuga ootavad edasipääsu sisemistesse sfääridesse, et seal tõusta kord juhtivale kohale. 70-dail aastail on eestlased veel sõna otseses mõttes „alam rahvas", aastasaja lõpul on neil juba üsna tugev ühiskondlik koorekiht. Paarikümne aastaga on eesti rahvus linnas välja jõudnud oma endisest halli massi seisukorrast, on juba üsna laialises ulatuses erinenud „moodsaks ühiskonnaks". See erinemisprotsess, millele on viimaseil aastakümneil laialine alus pandud, kestab edasi. Ja selle tähe all astutakse järgmisse aastasatta.

Esialgu jääb eestluse koorekiht aga peaasjalikult linna väikekodanliseks elemendiks, mille ühiskondlik, tulunduslik ja politiline erikaal on veel väheulatuslik. Selle tõttu ei saanud ta ka linna omavalitsuses läbi tungida neist kitsaist väravaist, mille püstitanud tolleaegsed jõukamate ning mõjuvamate ühiskonna-kihtide huvisid varjavad linnaseadused. Alles aastasaja viimasel veerandil linna konstitutsioonis ettevõetud muudatused näisid siin avavat vähemalt mõningaidki väljavaateid. Esimeseks põhjalikumaks pöördeks ses suhtes oli 1870. a. Vene linnaseaduse maksmapanek, mis keiserlikul käsul teatud muutustega laiendati 1877. a. ka Läänemeremaade linnade peale.

1870. a. linnaseadus. See seadus, mis oli oma olemuselt küll konservatiivne, tõi Tartu konstitutsiooni siiski üsna põhjalikke muudatusi. Endiste „seisuste", rae, Suure ja Väikese Gildi asemel korraldati linna omavalitsus nüüd kõigist maksualustest, hoolimata nende kuuluvusest teatud seisusse. Uue korralduse kõrval aga säilisid ka senised kodanikkude korporatsioonid. Jäi alale kodanikkond, mis koosnes Suurest ja Väikesest Gildist, samuti ka makskond. Jäi alale ka raad magistraadina (kuni 1889. a. kohtureformi maksmapanekuni), kõige pealt kohtuasutisena, kellele allusid alakohtud, siis valveorganina temale senini allunud asutiste üle, milledest suurem osa säilis edaspidigi, nende hulgas ka gildid. Endiselt jäid magistraadi kätte tema hoole alla antud asutiste valitsemine, samuti kirikupatrooni õigused, mida ta teostas ühiselt gildidega. Rae senistest funktsioonidest läksid uue omavalitsuse kätte: kaubanduse ja tööndu se järelevalve, linna varanduste valitsemise, tuletõrje ja linna puukontori juhtimine. Politseiamet ja foogtkonnakohus jäid endiselt püsima. Viimaselt läks uue omavalitsuse kätte ainult järelevalve mõõtude ja kaalude üle, samuti seadusepärasuse üle kaubanduses ja tööndu ses. Vaieldavad asjad neil aladel kuulusid aga endiselt foogtkonnakohtu otsustamisele. — Senistest linna valitsemisasutistest jäid püsima: maksuvalitsus, „perpetuelle Kommission", laenukassa, linna vaestekolleegium, linna töömaja,

Tartu, lk. 149